

PAPER DETAILS

TITLE: GALATA MEVLEVIHANESI SON SEYHI AHMED CELALEDDIN DEDE'NIN MEVLEVILIK
TARİHİNE İSİK TUTAN SİİRLERİ

AUTHORS: Gülgûn YAZICI

PAGES: 479-494

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/260825>

GALATA MEVLEVİHANESİ SON ŞEYHİ AHMED CELALEDDİN DEDE'NİN MEVLEVİLİK TARİHİNE IŞIK TUTAN ŞİİRLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Gülgün YAZICI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Galata Mevlevihanesi son şeyhi Ahmed Celaledin Dede, yaşadığı dönemin kıdem ve irfan itibarıyla en büyük Mevlevisi olarak değerlendirilmiştir. Naathan, neyzen ve aynı zamanda bir şair olan, Arapça, Farsça, Türkçe olmak üzere üç dilde şiirler yazan Ahmed Celaledin Dede'nin bir Divan'ı olup olmadığı konusunda kaynaklarda çelişkili ifadeler yer almaktadır. Tarafımızdan tespit edilen tek nüshası Milli Kütüphane FB 424 numarada kayıtlı olan Divan, Ahmed Celaledin Dede'nin hem kendi hayatı ve yakın çevresi hem de devrinin Mevlevi şeyh ve sanatkarları hakkında yazdığı şiirlerle 19.-20. yüzyıl Mevlevilik kültürü ve tarihini aydınlatan çok önemli bir kaynaktır. Meşrutiyet, adalet ve özgürlük, cahil şeyhler, tekkelerin kapanması vb. konulara dair şiirlerle de 20. yüzyılda bir Mevlevi şeyhinin sosyal ve siyasi hadiselerle bakış açısını yansıtmaları dolayısıyla bu Divan, yakın dönem sosyal tarihimizi tanımak açısından da son derece önemlidir. Makalemizde son dönem Mevlevilerinden Ahmed Celaledin Dede'nin Divanı devrin sosyal, siyasi ve kültürel tarihine ışık tutan yönleri açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Galata Mevlevihanesi, Ahmed Celaledin Dede, Mevlevilik tarihi

ABSTRACT

Poetry Enlightening the History of the Mavlaviya by Shaykh Ahmed Jalal al-Din Dede, the Last Master of the Galata Mavlavi Lodge

Ahmed Jalal al-Din Dede, the last shaykh of the Galata Mavlavi lodge, was a poet who wrote in Arabic, Persian, and Turkish as well as a naat-khan and a reed-flute player. The only available copy of his divan is in the Turkish National Library with the record number of FB 424. This divan is an important and enlightening source of the 19th and 20th centuries of Mavlavi history and culture and the poems provide information about his life, surroundings, contemporary Mavlavi shaykhs and artists. His poetry's subjects included his ideas about constitutionalism, justice and freedom, ignorant shaykhs, the legal ban on the religious institutions, etc. which is reflective of his perspective as a 20th century Mavlavi shaykh on the social and political issues. His divan is very significant also to learn about the contemporary social history. In this article, we tried to evaluate the Mavlavi order's master Ahmed Jalal al-Din Dede's divan from social, political, and cultural history perspectives.

Key Words: Galata Mavlavi Lodge, Ahmed Jalal-al-Din Dede, History of Mavlaviya.

* Dergimizin 13. sayısında yayınlanan makalenin tashih edilmiş şeklidir.

Gelibolu ve Kahire Mevlevihaneleri şeyhi Hüseyin Azmî Dede'nin oğlu Ahmed Celaledin Dede, Gelibolu Mevlevihanesi'nde yetişmiş, birçok dil bilen, geniş bir tasavvuf ve musiki bilgisine sahip, devrinin aydın ve önemli bir kültür sanat adamıdır. Yaşadığı dönemin kıdem ve irfan itibarıyla en büyük Mevlevisi olarak değerlendirilmiştir. 19 ve 20. yüzyıl Mevlevilik kültürü ve tarihi için çok önemli bir kaynak olan Ahmed Celaledin Dede, H.1270/M.1853'de Gelibolu'da doğmuş, babasının Mısır Mevlevihanesi şeyhliğine tayiniyle birlikte 17 yaşında iken babasıyla Mısır'a gitmiştir. Orada bir yandan Câmîü'l-Ezher'e devam ederken bir yandan da Arapça, Farsça, musiki ve şiir dersleri almış, Mustafa Nakşî Dede'nin öğrencisi Subhi Bey'den ney meşk etmiş, alafranga nota ile Hamparsum notasını öğrenmiştir. Kahire Mevlevihanesi'nde çilesini tamamladıktan sonra uzun müddet kudümzen başı ve neyzen başılık görevini yürüten ve Azmî Dede'nin yaşlılığı dolayısıyla dergâhın bütün işlerini üstlenen Ahmed Celaledin, babasının vefatı ve biraderi Ahmed Bahaeddin'in yerine tayini üzerine İstanbul'a döner. Orada münzevi bir hayat sürdürmekte iken H.1326/M.1908'de vekâleten, H.1327/ M.1909'da asaleten olmak üzere Üsküdar Mevlevihanesi şeyhliğine ve Mesnevi-hanlığına tayin olunmuştur. Bir yıl sonra bu göreve ilaveten Galata Mevlevihanesi şeyhliği ve mesnevihanlığına getirilmiş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar bu görevini devam ettirmiştir. Soyadı kanunundan sonra Baykara soyadını alan Ahmed Celaledin Dede, 1946'da 93 yaşında iken vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defn edilmiştir¹.

Celaledin Dede, hem şiir ve musiki ile bizzat meşgul olarak bu alanlara katkıda bulunmuş hem de kültür tarihimizi aydınlatacak önemli bilgileri bize ulaştırarak kaynak vazifesi görmüştür.

“Ricâl-i Mevleviyye menâkıbına ve terâcim-i ahvâline hakkıyla vâkıf bir zât” olması dolayısıyla devrinin Mevlevi şeyh ve sanatkârları ile sanat geleneği hakkında verdiği çok değerli bilgilerin yanı sıra onlardan pek çoğu hakkında yazmış olduğu manzumelerle de Ahmed Celaledin Dede, 19. yüzyıl Mevlevilik tarihi açısından çok önemli bir kaynaktır.

Arapça, Farsça, Türkçe olmak üzere üç dilde Celal mahlasıyla şiirler yazan Ahmed Celaledin Dede'nin bir Divan'ı olup olmadığı konusunda kaynaklarda çelişkili ifadeler yer almaktadır. Rüşdi Üstek² ve Can Kerametli³, şairin bir di-

¹ Ahmed Celaledin Dede'nin hayatı hk. bkz.: Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya (hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, C.V., s.271; Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî, (Tıpkıbasımı hzl. M. Tatçı-C. Kurmaz), C. II, Ankara 2001, s.152; Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri (hzl. Müjgan Cunbur), C.I, AKMB Yay., Ankara 1999, s.328-329; Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1943, C.II, s.664-666; Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, C.I, İstanbul 1945, s. 273-276; Şehabettin Uzluk, “Galata Mevlevihanesi ve Şeyh Ahmed Celaledin Baykara Dede Efendi”, 3. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler), Konya 1989, s.297-300, Abdullah Uçman, “Ahmed Celaledin Dede”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1989, C.II, s.53; Ahmet Neziha Galitekin, “Şeyh Ahmed Celaledin Baykara Dede Efendi (1853-1946)”, Yedi İklim, C.5, S.41 (Ağustos 1993), s.80; Avni Erdemir, Anadolu Sahası Musikişinası Divan Şairleri, TÜSAV, Ankara 1999, s.106-109

² Rüşdi Üstek, “Celaledin Dede Efendi”, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1963, C.6, s.3420

vanı olduğunu söylerken, Sadettin Nuzhet Ergun divanın şairin el yazısı ile kendi kütüphanesinde bulunduğunu haber verir⁴. Ergun ve Ahmet Nezih Galitekin, bu şiirlerin neşredilmediğini de bildirir⁵. Abdullah Uçman ise, muhtemelen kendi kaleminden hal tercümesinde geçen “eş’arım bir divançe teşkil eder” cümlesinden dolayı şiirlerin bir araya getirilmediği sonucunu çıkarmıştır⁶.

Yaptığımız bütün araştırmalara rağmen Sadettin Nüzhet’in haber verdiği, şairin kendi hattı olan Divan bulunamamıştır. Tarafımızdan tespit edilebilen tek nüsha, Milli Kütüphane FB 424 numarada “Şiir Defteri” adıyla kayıtlı olup A.Arifi isimli bir şahıs tarafından istinsah edilmiş ve Fahrettin Bilge varisleri vasıtasıyla Milli Kütüphane’ye intikal etmiştir.

Divan’da 3’ü naat 7 kaside, 41’i Türkçe, 2’si Arapça olmak üzere toplam 43 gazel, değişik vesilelerle yazılmış 4 Farsça manzume, 7 tahmis, 7’si Farsça, 21’i Türkçe 28 rubai, 7 kıt’a, 1 müfred, 6 tarih manzumesi ve mesnevi nazım şekliyle 1 takriz bulunmaktadır. Tahmisler Sultan Divânî, Ağâ-zâde Mehmed Dede, Râsih, Reisülküttâb Hayrî, Hüseyin Fahreddin Dede, Veled Çelebi gibi şairlerin gazellerine yazılmıştır. Gazeller arasında Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhi Nazif Efendi, Bahâriye Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Efendi, Gelibolu Ticaret Reisi Arif Talat Efendi’nin gazellerine nazireler mevcuttur.

Bu Divan, hem Ahmed Celaledin Dede’nin kendi hayatı, yakın çevresi ve devrinin Mevlevi şeyh ve sanatkârları hakkında bilgiler vermesi hem de 20. yüzyılda bir Mevlevi şeyhinin sosyal ve siyasi hadiselerle bakış açısını yansıtmaları dolayısıyla çok önemli bir kaynaktır.

Divanda dikkati çeken en önemli özelliklerden biri Ahmed Celaledin Dede’nin şiirleri hangi vesileyle ve ne zaman ya da hangi tarihte hatta bazen nasıl yazdığını başlıklar halinde kaydetmiş olmasıdır. Klasik şiir geleneğinde görmeye alışık olmadığımız bu bilgiler şairin şiir çizgisini takip etmemizi sağlamaktadır. Mesela Celal Dede’nin koyduğu notlardan aşağıdaki gazelin gençliğinde ilk yazdığı gazel olduğunu öğreniyoruz:

Gençlik ‘âleminde ilk def’a olarak söylediğim işbu gazel bir hâtıra olmak üzere kayd olundu

mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün

- 1 *Gönül bir zâlîme mâ’il o da yâr olmadı gitdi*
Cefâdâr oldu gîdikçe vefâdâr olmadı gitdi
- 2 *Garîb illerde kaldım vuslat-ı dîdârına müştak*
Benim hâlimden ol cânân haberdâr olmadı gitdi
- 3 *Uzatdı vâdî-i hasret nihâyet yok mudur bilmem*
Karârım kalmadı matlab be-dîdâr olmadı gitdi
- 4 *Firâk-ı yâr ile her şeb saçıp âteş dehânımdan*
Şerâr-ı âhımın te’siri der-kâr olmadı gitdi

→ →
³ Can Kerametli, Galata Mevlevihanesi, İstanbul 1977, s.81

⁴ Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, C.II, s.787

⁵ Ergun, Türk Şairleri, 274; Galitekin, agm., s.81

⁶ Uçman, age, s.53

- 5 *Beni zâhid ise mestânelikden ta'n eder ammâ*
Cehâlet uykusundan kendi bîdâr olmadı gıtdi
 6 *Celâliñ kevkeb-i ikbâlini tâbende kim görmüş*
*Nedendir bu nuhûset tâli'im yâr olmadı gıtdi*⁷ (*ŞiirDefteri, s.108*)

Bir başka gazeline ise "hâl-i pîrîde" son yazdığı gazel olduğu bilgisini eklemiştir:

Hâl-i pîrîde söylediğim soñ gazel olmak üzere buraya kayd olundu. 9 Zî'l-ka'de sene 1348 / 5 Nisan 1920

- fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün***
 1 *'Âşık-ı didâr olan bîdâr olur*
Tâ seher me'nûs-ı âh u zâr olur
 2 *Merhem-i vaslı arar bîmâr-ı 'aşk*
Yaralılar tâlib-i tumâr olur
 3 *Koğsa ayrılmaz der-i dildârdan*
Kûy-ı dildâr 'âşika gülzâr olur
 4 *Yâr u ağyârın çeker âzârını*
Yâr için minnet-keş-i ağyâr olur
 5 *Zilleti lezzet bilir 'âşık velî*
Nezd-i erbâb-ı hıredde h'âr olur
 6 *Terk-i nâmûs u vakâr etmek gerek*
Mübtelâ-yı 'aşk olan bî-'âr olur
 7 *Çâre-sâz olmazsa bir ma'sûk anıñ*
'Âşkına düçâr olan nâ-çâr olur
 8 *Dem-be-dem mihnetle bâr-ı gam çeken*
'Âkıbet bu cândan bîzâr olur
 9 *Bir emel gelmez husûle bî-elem*
*Kanda kim gül var anda hâr olur*⁸
 10 *Bir tecellî pertevidir cümlesi*
Cilvesi geh nûr olur geh nâr olur
 11 *Görünen âsâr-ı kudretdir hemân*
Çüb-ı Mûsâ geh 'asâ geh mâr olur
 12 *Mürşid-i kâmiliden ahz-ı feyz eden*
Merd-i 'ârif vâkıf-ı esrâr olur
 13 *Pek de aldanma sakın bir gün gelir*
Yâr zannetdikleriñ ağyâr olur
 14 *Yâr u ağyâr istemez gönülüm Celâl*
'Âşık-ı Hak tâlib-i didâr olur (*Şiir Defteri, s.62-63*)

Yine bir şiirini Meşrutiyetin ilanından 5-6 ay kadar önce rüyasında büyük bir inkılabın olacağına işaret olarak kendisine telkin edilen bir kıtayı okuyarak uyanıp ancak hemen yazamayarak 2. beytini unuttuğunu hatırında kalan beyti matla yapmak ve yeni beyitler ilave etmek suretiyle yazdığını öğreniyoruz:

İ'lân-ı Meşrûtiyyetden tahmînen beş altı ay kadar evvel bir gece zuhûrât-ı nevmiyyemde bir inkılâb-ı 'azîmîñ karîbü'z-zuhûr olduğuna işâret olmak üzere fakîre telkîn ve ilhâm olunan kıt'ayı cehren okuyarak uyandım derhal yazmadığım için beyt-i sânisini unuttum hatırımda kalan beyt-i evvel ki bu manzûmeniñ

⁷ Metinlerin çevirisinde İsmail Ünver'in makalesindeki ilkelere uyulmuştur. İsmail Ünver, "Çevriyazıda

⁸ Yazım Birliği Üzerine Öneriler" Türkoloji Dergisi, C.11, Ankara 1993, s.51-89

Bu mısra da vezin aksamaktadır.

matla'ıdır kalb-i fakîrâneme bi'l-bedâhe sünûh eden ebyât-ı sâ'ireyi ilâve ederek işbu manzûme husûle geldi⁹

Yine bu başlıklar vasıtasıyla şiirlerin birtakım hadiseler üzerine veya birtakım hadiselerle ilgili olarak yazıldıklarını da öğreniyoruz:

Ulemâ-yı âliminden ziyaretine gidip de kendisini bulamadığı bir zata takdim olunmak üzere yazdığı Arapça gazel (Şiir Defteri, s.112),

Bahâriye şeyhi Hüseyin Efendi tarafından Veled Çelebi'ye verilen hilâfet-nâmeyi şahit sıfatıyla mühûrlediğinde söyleyip hilâfet-nâmenin altına yazdığı Farsça manzume (Şiir Defteri, s. 116),

Söz konusu icazetnameye yazılmak üzere şeyhin mahdumu Nazif Efendi lisanından manzume (Şiir Defteri, s. 117),

İranlı Şeyhü'r-re'ise destarlî sikke şeklinde yadigâr olmak üzere bir yüzük takdim ettiği zaman söylediği kıt'a (Şiir Defteri, s. 156),

H.1298 / M. 1880-81'de ilk defa ziyaret için Konya'ya giderken söylediği gazel (Şiir Defteri, s. 37),

H.1342 / M. 1923-24 de Meşayih-i Mevleviye ile topluca Konya'ya hareket ederken söylediği kaside (Şiir Defteri, s. 10) böyledir. Bu kasidede Konya'ya ikinci kez geldiğini, yaşlı olmasından dolayı yola çıkmaya mecali olmadığını ama Hazret-i Pîr'in davetiyle bu yaşlı halinde güç bulduğunu anlatır:

- 12 *Bundan evvel ziyâret etmişdim*
Sene doksan sekizde gitmişdim
 13 *Dilerim ki be-'avn-i Rabb-i Mecîd*
Bu ikinci ziyâret ola nasîb (Şiir Defteri, s.10)

Divandaki bazı şiirler ise bir şiire karşılık olarak yazılmışlardır:

Ser-tarîk-i Mevlevî Âdil Çelebi'nin Mısır seferine çıkmak üzere Konya'dan hareketi esnasında gönderdiği kıt'a ve buna Celal Dede'nin cevabi kıt'ası (Şiir Defteri, s. 117-118),

Babasının müridlerinden Hacı Hüsnü Efendi'ye gelen Farsça mesnevi tarzında bir manzumeye karşılık olarak Hüsnü Efendi'nin dilinden yine Farsça mesnevi tarzında söylenip gönderilen manzûme (Şiir Defteri, s. 114-115)

İranî şeyhü'r-re'is hazretlerinin Galata Mevlevihanesinde âyin-i Mevlevîyi izledikten sonra husule gelen zevk-i ruhani ile söyleyip gönderdiği Farsça rubaiye karşılık söylenen üç rubai gibi (Şiir Defteri, s.154).

Bazı şiirleri de şairin hayatındaki iniş çıkışlara tanıklık etmektedir. Örneğin babasının ölümü ve yerine ağabeyinin şeyh olması üzerine İstanbul'a dönerek münzevi bir hayat sürdüğünü bildiğimiz şairin H.1315 / M.1897-1898'de "bir donanma gecesi herkes temâşâ ile meşgûlken külbe-i ahzânında yalnız bulunduğu bir sırada" söylediği gazel onun iç dünyasını yansıtmaktadır:

⁹ Ahmed Celaledin Dede, Şiir Defteri, s.32-33

*Kāf-ı istiğnâda ‘ankâ-meşrebim yok minnetim
Kerkesân-ı dehrden kıl mam taleb ben nânımı
Künc-i ‘uzlet genc-i ‘izzetdir baña pür zîb ü zeyn
Kasr-ı şâhiye değişmem şeyndir bu şânımı
Bende-i hünkâr-ı ekber olduğum devlet yeter
Mevlevîyim nûh fêlek seyr eylesin devrânımı
Hamdû li ‘llâh sâyesinde ‘ârif-i vaktem Celâl
Cümle tasdik eyler ihvân-ı tarîk ‘irfânımı (Şiir Defteri, s.104-105)*

İlk gazelinden hareketle şiir yazmaya âşıkane şirler ile başladığını anladığımız Ahmed Celaledin Dede, daha sonraki şiirlerinde de bu tarzı devam ettirmiştir. Hemen hemen bütününde ilahi aşkı işlediği gazelleri zaman zaman didaktik bir hava taşır. Şiirlerinde Mevlânâ ve Mevlevilikle ilgili kavramlara da sıkça yer veren Ahmed Celaledin Dede’nin Divanında Hz. Muhammed (Şiir Defteri, s. 3-4) ve Hz. Ali’ye birer na’ttan sonra (Şiir Defteri, s. 5-7) “Tevessül ve İstimdâdât-ı Cenâb-ı Mevlânâ” başlığıyla Hz. Mevlânâ için de bir na’t yer alır (Şiir Defteri, s.8-9). Konya’ya yaptığı iki ziyarette ilgili iki ayrı şiiri de aslında Hz. Mevlânâ övgüsündedir (Şiir Defteri, s. 10, 37). Ayrıca “Mevlânâ” redifli bir gazeli vardır (Şiir Defteri, s. 36-37). Bunlar dışında da hemen her şiirinde Mevlânâ ve Mevlevilikle ilgili kavramlar yer almaktadır:

*Bâb-ı Mevlânâyı melce’ ittihâz etdi Celâl
Sâyesinde zâhir ü bâtın işini sağladı (Şiir Defteri, s. 102)*

*Mûsikî vü samt-ı şî’r olmuş şî’âr-ı Mevlevî
Hem semâ’-ı bâ-safâ ders-i kitâb-ı Mesnevî
Mesnevî ammâ ki her mısra’ı bir vahdet-serây
Vüs’at-i ma’nâ ile her beyti şehri-i ma’nevî
Bak nizâm-ı devr-i icrâm-ı semâya gūyiyâ
Olmuş âyin-i semâ’-ı Mevlevîniñ pey-revî
...*

*Nây-ı Mevlânâ gibi inler derûn-ı ‘âşıkân
Mevlevî dergahleriniñ her biri bir ‘aşk evi (Şiir Defteri, s.104-105)*

İ
S
T
E
M
14/2009

Ahmed Celaledin Dede’nin Mevlevilikle ilgili şiirleri içinde bilhassa tarih manzumeleri, bunlar arasında da kendi ailesiyle ilgili olanlar, (babası, ağabeyi ve amcası) bilgi kaynağı olmak bakımından en önemlilerini oluştururlar. Bu şiirler vasıtasıyla Ahmed Celaledin Dede’nin ailesi ve yakın çevresinde bulunan devrin önemli Mevlevî şahsiyetleri Hüseyin Azmî Dede, Şeyh Ali Efendi, Mehmed Hüsâmeddin Dede, Ziya Dede, Neyzen Aziz Dede hakkında başka kaynaklarda bulunmayan bilgilere ulaşabiliyoruz. Hepsî Gelibolu Mevlevihanesinden yetişmiş bu şahsiyetlerle ilgili şiirler, Gelibolu Mevlevihanesi tarihi hakkında bazı ayrıntıları da açığa çıkarmaktadır.

Ahmed Celaledin Dede’nin Şiir Defteri’nde babasıyla ilgili olarak 2 tarih manzumesi vardır; bunlardan birincisini babası Şeyh Hüseyin Azmî Dede’nin Beyrut’ta çok rahatsız olduğuna dair eniştesi Abdullah Necib Bey’den aldığı bir mektup üzerine İstanbul’dan hareket edip İzmir’e ulaştığında ölüm haberini bildiren telgrafi almasıyla yazmış, diğerini ise sonradan mesnevi tarzında ayrıntılı bir terceme-i hâl kaleme alıp sonuna lafzen ölüm tarihini ekleyerek oluştur-

muştur.

Hakkında en ayrıntılı ve sağlıklı bilgileri bulabildiğimiz yegâne kaynak olan bu şiirler vasıtasıyla Hüseyin Azmî Dede'nin H.1231 / M. 1815-16'da Gelibolu'da doğduğunu, H.1240 /M. 1824-25'de şeyh olduğunu, Sultan Mahmut ve Sultan Mecid'in iki defa Mevlevihanede kendisini ziyarete geldiğini ve ihsanlarda bulunduğunu, günler böyle geçerken küçük kardeşiyle aralarında çıkan bir meseleden dolayı Gelibolu'dan ayrıldığını, hac niyetiyle Mısır'a gittiğini, orada kendisine Hıdiv İsmail tarafından hürmet gösterilip maaş bağlandığını, altı yıl orada kalıp ikinci kez haccettiğini, nihayet H.1287 / M. 1870-71'de Mısır Mevlevihanesine şeyh tayin edildiğini, her iki dergâhta da onun zamanında çile matbahının açıldığını yani dergâhların asitaneye dönüştüğünü, ölümünden birkaç sene önce inzivaya çekilerek risalelerini yazdığını, yaşlılıktan dolayı iyice güçten düşmesi üzerine hava değişimi maksadıyla Rodos'a, ardından kızı ve damadının bulunduğu Beyrut'a gittiğini ve nihayet H. 1311 / M.1893-94'de orada vefat ettiğini öğreniyoruz:

Peder-i büzürgvârım el-merhûm el-hâc eş-şeyh es-seyyid Hüseyin Azmî Dede Efendi kaddesa'llâhu sırrehu'l-'azîz hazretlerinin Beyrut'da ziyâdece rahatsız bulunduklarına dâ'ir orada o zaman mektubcu bulunan eniştem Abdullah Necib Bey'den aldığım bir mektub üzerine derhal İstanbul'dan hareketle İzmir'e muvâsalatımda merhûm-ı müşârûn ileyhiñ haber-i küdüret-eser-i irtihâlini müş'ir telgraf almış olduğumdan o gece bi'l-bedâhe söylediğim târîhdir:

- fe'ilâtûn mefâ'ilûn fe'ilûn**
- 1 Sâlikân-ı fenâya râh-nümâ
Şeyh 'Azmî [o] 'ârif ü dânâ
 - 2 Mürşid-i râh-ı Mevlevî idi ol
Mazhar-ı feyz-i hâss-ı Mevlânâ
 - 3 Mesnevîden ederdî hall-i rumûz
'Ârif-i hâl-i sûret ü ma'nâ
 - 4 Kâşif-i müşkil-i dakâyık idi
Vâkîf-ı her hakâyık her eşyâ
 - 5 Sebak-âmûz-ı remz-i 'ilm-i ledûn
Vâris-ı sırr-ı 'alleme'l-esmâ¹⁰
 - 6 Dâhil-i bezm-i hâss-ı vahdet idi
Vâsıl-ı rütbe-i fenâ vü bekâ
 - 7 Mâlik-i genc-i 'ilm ü hikmet idi
Târik-i hazz-ı nef's ü hubb-ı sivâ
 - 8 Sâlik-i râh-ı Hak hakikatde
Hem tarikatde şeyh-i bî-hemtâ
 - 9 Hüsn-i ahlâkı rahm ü eşfâkı
Cem' edip oldu münisü'l-fukarâ
 - 10 Yâre-i ehl-i derde merhem idi
Şem'-i cem'-i efâzıl u 'urefâ
 - 11 Pederim mürşidim benim şeyhim
Eyledi bendesine hayr du'â
 - 12 Nazar-ı feyz-i hâssa mazhar olup

İ
S
T
E
M
14/2009

¹⁰ "Ve Adem'e bütün isimleri öğretti." Kur'an, 2/31.

- Gördüm andan nice keremle 'atā
 13 Sa'y u gūşışle himmetin aldım
 Hıdmet etdim ana berāy-ı rızā
 14 Bezl-i cān eyledim hayātında
 Cismimi eyledim yolunda fedā
 15 Böyledir şart-ı fart-ı hubb ü velā
 Budur ādāb-ı de'b-i sıdk u vefā
 16 Söyle tārīh-i rihletini Celāl
 Bunda da kıl vazifeni ifā
 17 Etdi 'azm-i semā'-hāne-i kuds
 Döne döne olup tennüre-güşā
 18 Eyledi bu haziz-i süfliden
 Rūhu pervāz-ı 'ālem-i bālā
 19 Oldu kurb-ı visāle da'vetle
 Dāhil-i bezm-i hāss-ı üns ü likā
 20 Çıkdı bir hātif etdi böyle nidā
 Eyledi Şeyh 'Azmi 'azm-i bekā
 Sene 1311 (Şiir Defteri, s.169-172)

Mu'ahharan peder-i 'azizim merhūmuñ nazmen inşād etdiğim mesnevi tarzında mufasssal terceme-i hāliyle āhirine ilāve etdiğim lafzen tārīhdir

- fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün
 1 Şeyh 'Azmi o 'ārif-i bi'llāh
 Sālikān-ı Hudāya mürşid-i rāh
 2 Bende-i āsitān-ı Mevlānā
 Şems-i tābende-i sipihr-i fenā
 3 Müstenir-i likā-yı Rabb-i felak
 Müstefiz-i dem-i Celālü'l-Hak
 4 Sene bin iki yüz otuz birde
 Lutf-ı Hakla yed-i ekābirde
 5 Doğdu mānend-i meh Geliboluda
 Feyz-i Mevlā göründü ol uluda
 6 İkiyüz kırk içinde şeyh oldu
 Sine-i pāki nūr ile doldu
 7 Matbah-ı piri de edince güşād
 Şādmān oldu ehl-i istirşād
 8 Şimdi de āsitānedir hālā
 Münclidir bu tekyede Mevlā
 9 Hazretin verdi cümleye şādī
 Fazl u 'irfānı feyz ü irşādı
 10 Şeref-i aslına yeter bu delil
 Şürefā-yı kirām bā-tebcil
 11 Behre-yāb eyledi nikābından
 Şeref aldı o zü'l-mehābından
 12 Hüsn-i hāli kemāl-i 'ilmiyle
 Kudret ü kuvvetiyle hilmiyle
 13 Sāye-i Pırde be-hakk-ı Hudā
 'Aleme verdi hüsn-i sīt ü sadā
 14 Geldi Mahmūd Hān ziyāretine
 Kā'il oldu anıñ kerāmetine
 15 Necl-i pāki cenāb-ı Şāh Mecid
 O da geldi edip nigāh-ı medid
 16 Verdi ol pādīşāh ez-ser-i nev
 İşbu dergāha bir iki pertev

- 17 İkişer kere geldi her birisi
Verdiler belki bîñ güher birisi
18 Hil'a[t]-i fâhire edip iksâ¹¹
Nâmdâr oldu âfitâbâsâ
19 Eyle insâf nâmıdır bu şeref
Bu şerefle kim oldu müsteşrif
20 Hemçü pergâr o kutb-ı dâ'ireyi
O ilâhi o pâk nâ'ireyi
21 Müstenîr olmak üzre ser-tâ-pâ
Dâ'ir ü zâ'ir oldular vüzerâ
22 Böyle eyler iken zamân mürûr
Ba'zı ahvâl-i hayf etdi zuhûr
23 Bir sebep tâ ki oldu rüy-nümâ
Dâder-i kihteriyle beynehumâ
24 İstemem mâcerâyı şerh etmek
Râh-ı hüzn ü küdürete gîtmek
25 Etdi sevk-i kaderle 'azm-i sefer
Aradı kendine yegâne makar
26 Mâ-melek cümle varın etdi fedâ
Vatan-ı zâhîrîden oldu cüdâ
27 İnkisâr-ı derûn ile çıkdı
Çeşm-i Hak-bîni hûn ile çıkdı
28 Bu idi zâhiren sebep ammâ
Vardı esbâb u hikmet-i uhrâ
29 Cânib-i Mısra eyledi hicret
Orada kıldı Hacc için niyyet
30 Sînenen mâ-sivâyı hep dürdü
Gîtđi beyt-i Hudâya yüz sürdü
31 Mısra da'vet olundu ba'de'l-hac
Daha hürmet olundu ba'de'l-hac
32 Bildi kadrin Hıdîv İsmâ'il
Şân-ı vâlâsın eyledi tebcil
33 Oña gösterdi pek ziyâde vefâ
Bağladı bir ma'âş-ı müstevfâ
34 Terk-i dünyâ idi onuñ emeli
Yok idi kayd-ı mâ-sivâda eli
35 Ümm-i dünyâ velik Kâhiredir
Erine karşı keydi zâhiredir
36 Kim ki dünyâ için darılmadadır
Ümm-i dünyâ aña sarılmadadır
37 Bu me'âl-i hadîsdir gûş et
Gûşuña bir güherli mengüş et
38 Kim ki dünyâyâ meyl eder cândan
Bil ki dünyâ hemân kaçır andan
39 Kim ki i'râz ederse dünyâdan
Onu geçmez dem-â-dem ihyâdan
40 Altı yıl kaldı anda Yüsufvâr
Çeh-i gurbetde bî-kes ü bî-yâr
41 Himmeti hazrete getirdi gınâ
Oldu 'ankâ-yı Kâf-ı istiğnâ
42 Beyt-i Mevlâyâ bir daha gîtđi

¹¹ Bu mısradâ vezin bozuktur.

- İki hacc-ı şerîf edâ etdi
 43 Per-i lutf u 'inâyet-i Mevlâ
 Başına sâye saldı hemçü hüma
 44 Pîrimin sâye-i celâlinde
 Sene seksen yedi hilâlinde
 45 Mısra şeyh oldu ol 'azîz-i vakûr
 Mevlevî-hâne oldu matla'-ı nûr
 46 Yirmi dört yıl dahi bu dergâhı
 Hîdmet ü himmetiyle ol râhı
 47 Cilvegâh etdi feyz-i Mevlâya
 Çıkdı gül-bangî 'arş-ı a'lâya
 48 Matbah-ı çilleyi güşâde edip
 Elini kendine visâde edip
 49 Oldu fâkr¹² ehliniñ salâ-hânı
 Fukarâ da anıñ senâ-hânı
 50 Eser-i himmetiyle zâviyeteyn
 Oldu bir âsitâne-i pür-zeyn
 51 Fukarâ âşiyânıdır hâlâ
 Bu iki âsitâne-i vâlâ
 52 Cümle dergehlere tefevvuk eder
 Ne kadar vasf olunsa medhe değer
 53 İki dergâhı âsitâne yapıp
 Bu ne tevfidir külâhı kapıp
 54 Rûhlandı 'ulûvv-i efkârı
 Şâmdân etdi rûh-ı hünkârı
 55 Çend sâl evvel irtihâlinde
 Terk-i ülfet göründü hâlinden
 56 'Uzleti ihtiyâra etdi şitâb
 Hem-demi Mesnevî enîsi kitâb
 57 Hazz alanlar cihân-ı vahdetden
 Çekilirler bu bezm-i kesretten
 58 Hâme-i mu'ciz belâgat ile
 Kilk-i feyyâz ile talâkat ile
 59 Eyledi hak budur latîf ü zarîf
 Pür ma'ânî risâleler te'lîf
 60 Müşkilât-ı mesâ'ili açdı
 Safha-i kâ'inâta dür saçdı
 61 Üç lisân üzre şi'r ü inşâda
 Muktedirdi belîğ-i inşâda
 62 Kuvvet-i nazm u kudret-i nesri
 Koydu hayretde ser-te-ser dehri
 63 Eser-i pâkini bütün bulegâ
 Hırz-ı cân eylemişdi ser-tâ-pâ
 64 Nefes-i feyz-nâki pür berekât
 Mesnevîden ederdi hall-i nûkât
 65 Kâşif-i hurde-i dakâyık idi
 Vâkıf-ı nûkte-i hakâyık idi
 66 Sebak-âmûz-ı remz-i¹³ 'ilm-i Hudâ
 Vâris-i sırr-ı 'alleme'l-esmâ¹⁴
 67 Dâhil-i bezm-i hâss-ı vahdet idi

¹² Bu kelime metinde "fukarâ" şeklindedir, ancak vezin ve anlam gereği "fâkr" olmalıdır.

¹³ Bu kelime metinde "rumûz" şeklindedir, ancak vezin gereği "remz" olmalıdır.

¹⁴ "Ve Adem'e bütün isimleri öğretti." Kur'an, 2/31.

- 68 *Vāsıl-ı rütbe-i hakikat idi*
Mālik-i nüktehā-yı hikmet idi
Sālik-i menhec-i tarikat idi
 69 *Kerem-i iltifāt-ı Rabb-i Kerīm*
Aña bahş eylemişdi tab'-ı Rahīm
 70 *Varını hep eder idi ihsān*
Ehl-i derde olurdu çāre-resān
 71 *Gerçi 'asrında şeyhler çok idi*
O vücūduñ misāli hiç yok idi
 72 *Kān-ı 'irtfānda bir kerem kānı*
'Urefānıñ yegāne erkānı
 73 *Sevk-i pīr ile o cism-i latīf*
Düşdü sad hayf pek ziyāde nahīf
 74 *Etmek üzre hevāsını tebdīl*
Hākini hem de māsını tebdīl
 75 *Gelmek üzre yine serīresine*
Gitti bir gün Rodos cezīresine
 76 *Kārger olmadı hevā vü hebīb*
Çāre-sāz olmadı devā vü tabīb
 77 *Terk-i dünyā-yı kıl ü kāl etdi*
Rahmet-i Hakka intikāl etdi
 78 *Kıldı 'azm-i semā'-hāne-i kuds*
Oldu me'vāsı āşiyāne-i kuds
 79 *Eyledi bu hazīz-i süfliden*
Rūhu 'arş-ı mu'azzamı mesken
 80 *Vasl ile sāhib-i ihtisās oldu*
Vāsıl-ı bezmgāh-ı hās oldu
 81 *Nāylar ağladı fīrākıyla*
Āsman döndü iftirākıyla
 82 *Yā ilāhī revānı şād olsun*
Merkad-i pāki nūr ile dolsun
 83 *Pederim mürşidim idi şeyhim*
Baña hayr du 'ālar etdi mühim
 84 *Oldum Allah'a şükr ser-tā-ser*
Nazar-ı feyz-i hāssına mazhar
 85 *Sa'y-ı gūşile himmetin aldım*
Ben de deryā-yı lutfuñā daldım
 86 *Bez-i cān eyledim hayātında*
Okudum rūhuna memātında
 87 *Böyledir şart-ı [fart-ı] hubb u velā*
Budur elbette de 'b-i sīdk u vefā
 88 *Rihletinde Celāl tārihin*
Der iken pūr melāl tārihin
 89 *Çıkdı bir hātif etdi böyle nidā*
Eyledi Şeyh 'Azmi 'azm-i bekā 1312-1= 1311
 90 *'Azmi 'azm-i visāl edip gitdi*
Üç yüz on birde irtihāl etdi
 91 *Dil-pesend idi tavrı her hālī*
Kaddesa'llāhu sirrehu'l-'ālī (Şiir Defteri, s. 173-183)

Ahmed Celaledin Dede'nin ailesine dair 2. şiiri ağabeyi Şeyh Ali Efendi'nin ölümü üzerine yazdığı tarih manzumesidir. Bu manzumede ağabeyinin, babası Azmî Dede'nin Mısır'a gitmesi üzerine 6 yıl Gelibolu'da ona vekâlet ettiğini, ancak kötü düşünceli akrabalar yüzünden hizmeti bırakıp inzivaya çekildiğini,

kendisine halef olan bu akrabaların gizli açık pek çok eziyetler ederek ona rahat vermediğini ve nihayet H.1316/ M.1898-1899'da 51 yaşında vefat ettiğini anlatır. Muhtemelen bu akrabalar, Şeyh Ali efendi'nin amcası ve amcasının oğlu, yani Hüseyin Azmî Dede'nin de Gelibolu'dan ayrılmasına sebep olan kardeşi Mehmed Hüsameddin Dede ile onun oğlu Mustafa Dâniş Dede olsa gerektir:

Büyük birâderim Şeyh Ali Efendi merhûmuñ irtihâline söyledigim târîhdir

- fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün***
- 1 *Pişvâ-yı ehl-i 'irfân Şeyh Azmî-zâde kim*
Gevher-i 'aşk ile pür cûş idi deryâ-yı dili
 - 2 *Lâ-ubâlî-meslek ü rindâne-meşreb pâk-dil*
Nûr-ı Hakla levh-i mir'ât-i hamîri müncelî
 - 3 *İlm ü hilm ile tevâzu'-pîşe bir dervîş-nihâd*
Bu sıfatla dense bî-şübhe sezâ aña velî
 - 4 *Fazl u 'irfân bezl ü ihsân hulk-ı Rahmân cem' olup*
Nûsha-i tafzîliniñ olmuşdu metn-i mücmeli
 - 5 *Vâlid-i 'âlîsine dergâh-ı Ağa-zâdede*
Altı yıl etdi vekâlet çekdi hîdmetden eli
 - 6 *Nâ-halef bir kavm-i bî-insâf aña oldu halef*
Bagy u 'udvân ile mâlî rahm u şefkatden hâlî
 - 7 *Akrabâ nâmında akreb-kîş ü bed-endîşler*
Vermediler aña râhat ne hafî vü ne celî
 - 8 *Hânesinde terk-i ülfetle olup 'uzlet-güzîn*
Her belâya ol tevekkül-pîşe der idi belî
 - 9 *Âhirü'l-emr irci'¹⁵ âvâzını gûş eyleyip*
Elli bir yaşında terk etdi bu fânî menzili
 - 10 *Ekber-i evlâd-ı 'Azmî dâderimçün ey Celâl*
Söyledim süzişle târîh-i etemñ ü ekmeli
 - 11 *Gûşuma bir hâtif ilkâ eyledi bu mısra'ı*
'Azm kıldı kurbgâh-ı Hakka Şemseddin 'Alî

sene 1316

(Şiir Defteri, s.184-185)

Mehmed Hüsameddin Dede'nin ölümü üzerine yazdığı iki ayrı tarih manzumesinden de Hüsameddin Dede'nin Mevlevihanede 15 yıl şeyhlik yaptıktan sonra 7 Muharrem 1302 / 27 Ekim 1884'de pazartesi gecesi vefat ettiğini öğreniyoruz:

Gelibolu Mevlevihanesi şeyhi esbak amcam Mehmed Hüsameddin Efendi merhûmuñ irtihâline söyledigim târîh

- fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün***
- 1 *Şeyh-i dergâh-ı Ağa-zâde Hüsâmeddin kim*
Vermiş idi hânkâha revnak u hüsn-i nizâm
 - 2 *Öyle bir Hâtem-şiyem sâhib-kerem 'âlî-himem*
Cüd u in'âmıyla 'âlemd e kazandı nik nâm
 - 3 *Eyledi âsâr-ı hayra Hak muvaffâk zâtını*
İstikâmetle meşîhat etdi onbeş yıl tamâm
 - 4 *Matbah-ı pür-feyzi dil-sîr eyleyip çok canları*
Sâye-i terbiyyetinde puhte oldu nice ham

¹⁵ "(O senden, sen de O'ndan hoşnud olarak Rabbine) dön.", Kur'an, 89 /28.

- 5 *Rişte-i ömrün hüsâm-ı mevt kesdi 'âkıbet*
Eyledi kat'-ı 'alâyık etdi 'ukbâya hırâm
6 *Sâbi'-i mâh-ı Muharrem idi isneyn gecesi*
Fâriku'd-dünyâ vü râhat rûhuna dârü's-selâm
7 *Ağladı bârânveş yârân ciğerler dağlayıp*
Oldu ihvân-ı tarikat mâtemiyle telh-kâm
8 *Ede Hak mülhak şehidâna bi-hakki'l-Mustafâ*
Rahmet ile rûhunu şâd eyleye Rabbü'l-enâm
9 *Bî-te'emmül gaybdan ilhâm ile yazdım Celâl*
Lafzen ü ma'nen dü mısra'da iki târih-i tām
10 *Kurb-ı Hakk'a eyledi rihlet bin üç yüz ikide*
Cennet-i 'Adn ola yâ Rab rûhuna cāy-ı makām
sene1302 (Şiir Defteri, s.165-166)

Tārîh-i diğer**fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün**

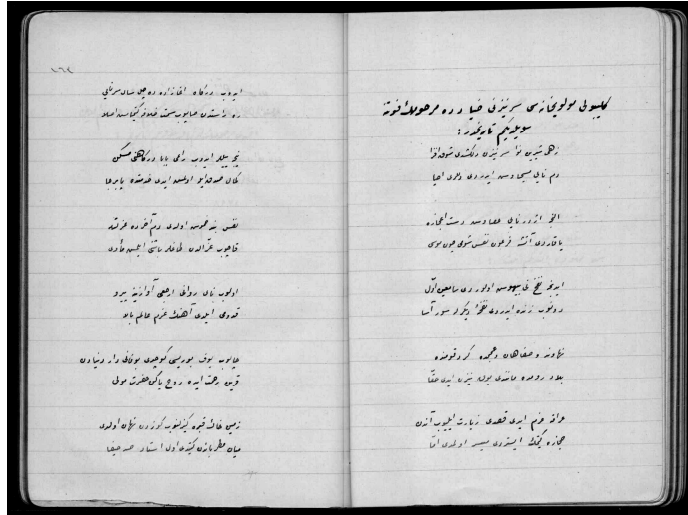
- 1 *Hānkāh-ı Hazret-i Āzādeniñ*
Post-nişini idi 'ammim Şeyh Hüsām
2 *Matbah-ı pür-feyzi dil-sir eyleyip*
Himmetiyle puhte oldu nice hām
3 *Hāss u 'amma bezl-i in'ām ederek*
Oldu on beş yıl meşihatle be-kām
4 *Rište-i 'ömrün hüsâm-ı mevt anıñ*
Kesdi āhir çünki vakt oldu tamām
5 *İftirāk u mâtemiyle cümleten*
Oldu ihvân-ı tarikat telh-kām
6 *Rahmet-i Hakla bi-hakki'l-Mustafâ*
Rûhunu şâd eyleye Rabbü'l-enâm
7 *Lafzen ü ma'nen Celālâ söyledim*
İki mısra'da iki târih-i tām
8 *Eyledi rihlet bin üç yüz ikide*
Āşiyân-ı 'Adni Hak etsin makām (Şiir Defteri, s.167-168)

Ahmed Celaledin Dede, ailesinin yanı sıra yakın çevresindeki insanlarla ilgili olarak da manzumeler kaleme almıştır. Tarih manzumeleri arasında en eski tarihli Gelibolu Mevlevihanesi ser-neyzeni Ziya Dede'nin 1298 / 1880-1881'de ölümü üzerine yazdığı şiirdir. Ziya Dede'nin 40 yıl boyunca doğru yoldan sapmadan Gelibolu Mevlevihanesi'nde serneyzenlik yaptığını, uzun yıllar Dâğî Baba Dergahında hizmet ettiğini, Irak'a ve oradan da Hicaz'a gitmek istediğini ancak bu isteğinin gerçekleşmediğini anlatır ve onun neyzenliğini uzun uzun överken şiirini baştan sona musiki terimleriyle örür:

Gelibolu Mevlevihanesi ser-neyzeni Ziyā Dede merhūmuñ fevtine söylediğim târîhdir

- mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün***
1 *Zihî şîrîn-nevā ser-ney-zen-i dil-keşdi şevk-efzā*
Dem-i nâyı Mesihāveş ederdı dilleri ihyā
2 *Alınca ejder-i nâyı 'asāveş dest-i i'cāza*
Yakardı āteşe Fir'avn-i nefis-i şūmu çün Mūsā
3 *Edince nefh-i ney bî-hūş olurdu sāmî'in evvel*
Dönüp zinde ederdı nefha-i diğerle sūrāsā

- 4 *Nihāvend ü Sıfahān u ‘Acemde Kürd kavminde*
Bilād-ı Rūm ‘da mānendi yok ney-zen idi hakkā
5 *‘Irāk ‘a ‘azm idi kasdı ziyāret eyleyip andan*
Hicāz ‘a gītnek isterdi müyesser olmadı ammā
6 *Edip dergāh-ı Ağā-zāde ‘de çil sāl ser-nāyī*
Reh-i rāstdan sapıp semt-i hilāfā gītmemiş aslā
7 *Nice yıllar edip Dāğī Baba Dergāhını mesken*
Kemāl-i sıdk ile olmuş idi hizmetde pā ber-cā
8 *Nefes-bend-i hamūş oldu dem-i āhirde ‘uzletle*
Kaçıp ‘uzzālden dağlar başını eylemiş me ‘vā
9 *Olup nāy-ı revānı ırcı ‘i¹⁶ āvāzına pey-rev*
Kudūmü eyledi āheng-i ‘azm-i ‘ālem-i bālā
10 *Çalıp yuf borusu göçdü bu fānī dār-ı dūnyādan*
Karīn-i rahmet ede rūh-ı pākin Hazret-i Mevlā
11 *Zemīn-i hāk-i kabre gizlenip gözden nihān oldu*
Miyān-ı mutribāndan gıtdi ol üstād sad hayfā
12 *Çıkıp ‘uṣṣāk-ı zārın perde-i āhı Hüseynī ‘den*
Erişdi tābe-evc-i āsumān-ı zühre-i zehrā
13 *“Ziyāsız kaldı meydān-ı semā” düşdü oña tārīh*
Çerāğ-ı ömrünü bād-ı ecel cūn eyledi itfā
Sene 1298 (Şiir Defteri, s. 162-164)



İ
S
T
E
M
14/2009

Ölümüne musiki terimleriyle örülü bir kıtayla tarih düştüğü bir başka neyzen 19. yüzyılda Gelibolu Mevlevihanesi’nden yetişen ve ney virtüözü kabul edilen Neyzen Aziz Dede’dir. Celaleddin Dede’nin divanında yer almayan bu şiir-den Sadettin Nüzhet Ergun vasıtasıyla haberdar oluruz:

Kaldı zemīn-i mutribān nağme-i nāydan tehī
Gā’ib olup miyāneden hayr ile nāmı yād ola
Perde-i çārgāhdan çıkdı nevā-yı āhımız
“Gıtdi Azīz Dede meded Hakka revānı ṣād ola” (1323)¹⁷

¹⁶ “(O senden, sen de O’ndan hoşnud olarak Rabbine) dön.”, Kur’an, 89 /28.

¹⁷ Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, C.II, s.506

Celeleddin Dede'nin son tarihi de Abdülhalim Çelebi'nin H.1325 / M.1907-1908'de Çelebilik makamına geçişi üzerine yazdığı manzumedir:

Kasîde ve Târîh der hakk-ı fezâ'il-me'âb ve mu'allâ-elkâb veliyyü'l-himem mürşid-i a'zam u efham sâhib-i kalb-i selîm el-kerîm Hazret-i Çelebi Abdülhalîm

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Âsitân-ı Pîre revnak-sâz olup ikbâl ile
Pişvâ oldu makâma Hazret-i Abdülhalîm
- 2 Muktedâ-yı âşîkân u sâlikân-ı Mevlevî
Reh-nümâ-yı reh-neverdân-ı tarîk-i müstakîm
- 3 Hazret-i Molla Celâleddîn-i Rûmî ceddidir
Kişver-i ma'nâ hükümrânı o sultân-ı 'azîm
- 4 Nuhbe-i evlâd-ı Mevlânâ ma'ârif-intimâ
Ma'den-i 'akl u zekâ her fenni dâñâ vü 'alîm
- 5 Fazl u dânişle mükerreremdir o zât-ı muhterem
Cûd u ihsân u keremle sâhib-i hulk-ı kerîm
- 6 Tâbiş-i nûr-ı cemâli revnak-ı bezm-i kemâl
Şem'-i cem'-i ehl-i hâl o nûkte-perdâz-ı fehîm
- 7 Kân-ı imkânda vücûdu bir güherdir öyle kim
Genc-i 'irfânda bulunmaz böyle bir dürr-i yetîm
- 8 Gevher-i bahr-i hakâyık râzdân-ı ma'rîfet
Kâşîf-i remz-i dakâyık mürşid-i nehc-i kavîm
- 9 Âşînâ-yı 'ilm ü 'irfân rûşenâ-yı çeşm-i cân
Vâkîf-ı râz-ı cenân hallâl-ı her emr-i 'akîm
- 10 Tıbb-ı rûhânî ile eyler devâ derd-i dile
Nutk-ı cân-bahş-ı şifâ nabz-âşînâ-yı her sakîm
- 11 Sîne-i sinâsı meclâ-yı hakâyıkdır anîñ
İbn-i Sînâ bezm-i hâsında aña olmaz nedîm
- 12 Hikmet-i Yunâniyâna iftikâr eyler mi hiç
Hikmet-i imâniyân ile olan âdem vesîm
- 13 Kalbine meşkût-ı Mevlânâ'dan işrâk etmede
Şems-i tâbân-ı hakikatle mûnevver ol hakîm
- 14 Sıdk ile teslim olup sâlik mürîd ol kim odur
Mürşid-i kâmil halîm ü sâhib-i kalb-i selîm
- 15 Teşnegâna güyyâ kevserdir âb-ı himmeti
Ni'met-i feyz ile dergâhı çü cennât-ı na'im
- 16 Ahz edip büy-ı me'ânî neşr eder ehl-i dile
Kûy-ı 'irfânından etdikçe güzêr bād-ı nesîm
- 17 Gülşen-i feyz ü safâsı görmesin bād-ı hazân
Gülbün-i kalbi şükûfte ola handân u besîm
- 18 Dâmen-i âmâline hiç değmesin gird-i elem
Olsun ezhâr-ı zamîr-i ezheri 'anber-şemîm
- 19 Zühre mutrib-hâne-i 'âlemde def çaldıkça tâ
Raks ede manzûme-i eflâk çü 'ıkd-ı nazîm
- 20 Bezm-i 'aşkında çalınsın zevkle nây u kudüm
'Âşîkân devr-i semâ' etsin ber-âyîn-i kadîm
- 21 Hakka râh-ı râst râh-ı aşkdır 'uşşâk için
'Âşîkân şevk u tarabla eylesin vecd-i cesîm
- 22 Mazhar-ı hâs ola cedd-i pâkiniñ esrârına
Olsun 'uşşâka anîñ da feyz ü irşâdı 'amîm
- 23 Cûdu pâyende vücûdu zinde olsun sıdk ile
Bârgâh-ı Hakka 'arz et bu du'âyı an-samîm

- 24 *‘Āfiyetle müstedām olsun du ‘āsın bī-riyā*
Vird edip dā’im zebānında bu ‘abd-i müstedīm
- 25 *Hāk-i pāya nazm edip tebrik için takdīm eder*
‘Abd-i ‘āciz zerreden nā-çiz memlūk-ı kadīm
- 26 *Hak ana tevfikini her dem refik etsin Celāl*
‘Āfiyetle ömrün efzūn eylesin Rabb-i Rahīm
- 27 *Sāyesinde sāyebān olsun gürūh-ı ‘āşıkān*
Feyz-i Mevlānā ile olsun makāmında mukīm
- 28 *Bir kasīde tarh u tanzīm eyledim bu şevk ile*
Edeyim tetmīm bir tārīh ile olsun hatīm
- 29 *Söyledim ilhām ile tārīhin ihmāl etmedim*
Beyt-i ātīden çıkardım bā-hesāb-ı müstakīm
- 30 *Dergeh-i vālā-yı Mevlānāya oldu pişvā*
Hayr ile ola mübārek Hazret-i Abdülhalīm 1325
(Şiir Defteri, s.15-16)

Kendi muhiti hakkında bilgiler veren ve dolayısıyla Mevlevilik tarihine ışık tutan bu şiirlerin yanı sıra Ahmed Celaledin Dede, yaşadığı dönemin toplumsal değişmelerine de kayıtsız kalmamış; meşrutiyet, adalet, özgürlük, cahil şeyhler, tekkelerin kapanması gibi konularda da şiirler yazmıştır. Bir başka çalışmanın konusu olan bu şiirler 20. yüzyılda bir Mevlevi şeyhinin sosyal ve siyasi hadiselere bakış açısını yansıtmaya dolayısıyla önemlidir.

Sonuç olarak Ahmed Celaledin Dede’nin Divanı, hem son dönem Mevlevilik tarihini hem de yakın dönem sosyal tarihimizi tanımak açısından son derece önemli bir kaynaktır.

Kaynaklar:

- » Ahmed Celaledin, Şiir Defteri, Milli Ktp. FB. 424.
- » Erdemir, Avni, Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri, TÜSAV, Ankara 1999.
- » Ergun, Sadettin Nüzhet, Türk Musikisi Antolojisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İstanbul 1943.
- » Ergun, Sadettin Nüzhet, Türk Şairleri, C.I, İstanbul 1945.
- » Şafak, Yakup, Öz, Yusuf (hızl.), Feridun Nafiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevi Mektupları, Konya 2007.
- » Galitekin, Ahmet Nezi, “Şeyh Ahmed Celaledin Baykara Dede Efendi (1853-1946)”, Yedi İklim, C.5, S.41 (Ağustos 1993).
- » Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya (hızl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.
- » İnal, Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri (hızl. Müjgan Cunbur), C.I, AKMB Yay., Ankara 1999.
- » Tuman, Nail, Tuhfe-i Nailî, (Tıpkıbasımı: hızl. M. Tatçı-C. Kurnaz), Ankara 2001.
- » Uçman, Abdullah, “Ahmed Celaledin Dede”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.II, s.53, İstanbul 1989.
- » Uzluk, Şehabettin, “Galata Mevlevihanesi ve Şeyh Ahmed Celaledin Baykara Dede Efendi”, 3. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler), Konya 1989, s.297-300.
- » Ünver, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” Türkoloji Dergisi, C.11, 1993
- » Üstek, Rüşdi, “Celaledin Dede Efendi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul 1963.